Geert Corstens neemt afscheid als president van de Hoge Raad (foto: de Rechtspraak)

INTERVIEW MET VOORMALIG PRESIDENT VAN DE HOGE RAAD GEERT CORSTENS

‘NIEMAND HEEFT HET LAATSTE WOORD’

Tot 1 november 2014 was Geert Corstens president van de Hoge Raad. In gesprek met *Maatschappij & Politiek* blikt de eminente jurist terug op bijzondere arresten en de taak van de Hoge Raad in de Nederlandse rechtsstaat.

IVO PERTIJS

De publicatie van zijn boek *De rechtsstaat moet je leren* (Prometheus, 2014) viel niet toevallig samen met zijn afscheid als president van de Hoge Raad. Tijdens het gesprek in zijn woning in Arnhem verwijst Corstens herhaaldelijk naar voorbeelden uit zijn boek. Daar waar hij in deze publicatie enige afstand neemt, spreekt Corstens in het interview regelmatig over 'wij' of 'je' waarmee hij doelt op zijn voormalige baan als rechter van de Hoge Raad. Zo stelt hij dat burgers niet al te lichtzinnig met de rechtsstaat moeten omgaan en vooral niet met de onafhankelijkheid van de rechtspraak. 'Neem Hongarije, op duizend kilometer afstand, waar een collega van mij is afgezet', zegt Corstens, 'maar ook in Nederland was er een Kamerlid dat voorstelde om rechters voor een bepaalde tijd aan te stellen en dan op het einde te beslissen of ze goed hebben gefunctioneerd. Dat is hakken op de rechtsstaat!'. In de Verenigde Staten kent een aantal staten dit systeem, maar zijn Amerikaanse collega's zijn niet bijster enthousiast, merkt Corstens op: 'Als er zich bijvoorbeeld een vreselijke strafzaak voordoet waarbij iedereen roept dat de schuldige moet hangen, dan kom je als rechter behoorlijk onder druk te staan. Aan de ene kant wil je in een dergelijke zaak tot een rechtvaardig oordeel komen. Aan de andere kant weet je dat als je niet de doodstraf maar twintig jaar oplegt, de poppen aan het dansen zijn. Dat is heel gevaarlijk. Gelukkig werd dat plan in Nederland ingeslikt. Als dit soort gevaarlijke uitlatingen in Nederland worden gedaan, dan zijn er altijd weer opponenten die de druk van de ketel halen'.

Verkiezingen of niet, een Nederlandse rechter moet altijd een beslissing nemen.
'Dat klopt, dat staat in de Wet algemene bepalingen. Als er zich in een zaak complicaties voordoen, zoals het opvoeren van nieuwe getuigen, dan moet je daar de tijd voor nemen. In tegenstelling tot de politiek kunnen rechters zaken niet laten liggen. Als in strafzaken een zitting is afgelopen, dan moet je binnen veertien dagen met een oordeel komen. De zaak voor je uitschuiven is voor rechters geen optie. Het komt weleens voor dat er nog iets moet worden uitgezocht en dan komen er nog veertien dagen of een maand bij, maar dan *moet* er een beslissing worden genomen. Ik denk dat er binnen afzienbare tijd een zaak aan de orde zal komen waarbij het om euthanasie en demente bejaarden gaat. Daar is de wetgever niet uitgekomen. De wetgever kwam in het geheel niet uit het euthanasievraagraakstuk. In dat geval gaat een officier van justitie zo'n zaak vervolgen en dan moet je wel een oordeel geven. Bij euthanasie is een gekke wisseling van rollen opgetreden: de wetgever volgde de rechter. Dit is de omgekeerde Montesquieu. Normaal gesproken is de rechter *la bouche de la loi,* de mond van de wetgever, maar hier is de wetgever de mond van de rechter geworden.'

Dat lijkt mij niet wenselijk.
'Het is zeker niet wenselijk. Je bent als rechter onafhankelijk, je moet beslissingen nemen en je zou de bevoegdheden die je hebt heel ruim kunnen invullen. Bij bepaalde vraagstukken zou je kunnen zeggen: "dat lossen wij wel even op". Dat is totaal verkeerd. De wetgever heeft als taak om de grote lijnen van de inrichting van de staat en, afhankelijk van je politieke positie, de samenleving vorm te geven. Dat is niet aan de rechter. In dat geval moet je iets verzinnen waardoor je iets niet hoeft te beslissen. Neem de Zwarte Pietendiscussie. Daar heeft de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State toch wat afstand genomen van het probleem. Daarin zie je de rode draad: wij rechters gaan niet bepalen hoe dat moet met Zwarte Piet, dat is iets voor de samenleving, eventueel voor de politiek.'

In verschillende uitspraken rond coffeeshops nam de rechtbank wél een beslissing over een politiek gevoelige zaak. Hoe vond u de oplossing van uw collega's?
'De rechtbank Groningen heeft het naar mijn gevoel heel slim gedaan. De rechtbank kon er niet omheen dat hetgeen daar gebeurde strafbaar was. Toen hebben ze voor de uitwijkmogelijkheid gekozen. Deze mensen hebben zich verder keurig gedragen, het zijn geen criminelen die even flinke winsten proberen te maken en we begrijpen het probleem waarvoor ze staan. De voordeur is open, maar de achterdeur is gesloten. Dan lossen we dat maar op met een schuldigverklaring zonder toepassing van straf. Het is een duidelijk signaal richting de politiek. Het is geen bruuske minachting van de wetgever.'

Als u terugblikt op de bijna twintig jaar dat u aan de Hoge Raad verbonden was, wat was juridisch gezien de meest interessante zaak?
'Dan denk ik toch aan de anonieme getuigen en kroongetuigen. Mag je verklaringen van anonieme en kroongetuigen inzetten? Nu is dat allemaal geregeld,

Foto: de Rechtspraak

maar dat was toen nog niet zo. Aan de ene kant begrijp ik dat bewijs soms niet rond komt als je geen anonimiteit kunt toezeggen aan mensen of als je geen bepaalde beloning in het vooruitzicht kunt stellen. Bij de aanpak van georganiseerde criminaliteit is dat soms toch nodig, vrees ik. Aan de andere kant was het wettelijk niet netjes geregeld. Toen hebben we bij de kroongetuigen gezegd: "Oké, voorlopig kan het, maar we vinden wel dat er een wettelijke regeling moet komen. Als die regeling er niet tijdig komt, dan zou het weleens kunnen zijn dat wij ophouden met dat te accepteren". Dat was onze boodschap.'

Dus ook hier zette de Hoge Raad de politiek aan tot handelen.
'Ja, maar dat zie je vaker. Bijvoorbeeld in de belastingrechtspraak of de civiele rechtspraak. Dan staat er volgens de Hoge Raad iets op gespannen voet met een beginsel of internationaal verdrag. Dan volgen de haast sacrale woorden: het valt buiten de rechtsvormende taak van de rechter om dit te regelen.'

Een voorbeeld van rechtsvorming is de diefstal van virtuele items in het spel *Runescape* waarvan een 13-jarige jongen het slachtoffer was geworden. De Hoge Raad oordeelde dat het hier wel degelijk om diefstal ging. Hoe lastig was het om oude arresten op nieuwe situaties toe te passen?
'Er is een aantal stappen bij het interpretatie- of uitlegprobleem. Wat staat er in de tekst? Vervolgens leg je de situatie naast die tekst. Bij *Runescape* begint het al met het begrip *goed*. De wetgever van 1886 heeft daar ongetwijfeld iets mee bedoeld dat je kunt pakken. Hij heeft nooit gedacht, en kon het ook niet weten, dat het ooit om een virtueel object zou gaan, in dit geval een amulet. Dan volgt de vraag hoe we in het verleden over het begrip *goed* oordeelden. Dan kom je op het elektriciteitsarrest en nog wat arresten waarbij rechters het begrip steeds ruimer zijn gaan uitleggen. Voor sommige gevallen heeft de wetgever speciale wetsartikelen gemaakt, zoals bij het hacken. Dat gold niet voor het wegnemen van een virtueel object op internet. Bij de afweging denk je of dit onder het begrip *goed* valt, maar je kijkt ook naar de mogelijke gevolgen. Als we dit toelaten, worden er dan allerlei dingen strafbaar waarvan we niet wilden dat ze strafbaar zijn? Dat heb je bijvoorbeeld bij Artikel 140 van het Wetboek van Strafrecht waarin deelname aan een criminele organisatie strafbaar is gesteld. Dat is een heel ruim artikel. Hetzelfde geldt voor witwassen. Het moet niet zo zijn zoals de Duitse satiricus Hans Magnus Enzensberger dat ooit voorstelde. Hij bracht een document uit dat er op neer kwam dat alles strafbaar is, behoudens… Hij heeft het zo algemeen geformuleerd dat je ongeveer alles onder de strafwet kunt brengen. Dat is niet de bedoeling. Het moet een zekere precisie hebben.'

Een veelbesproken arrest is het Tongzoen-arrest dat uiteindelijk door de Hoge Raad zelf werd teruggedraaid. Welke afweging maakt de Hoge Raad in dit soort zaken?
'Als rechter hoor je de kritiek op het arrest, zowel in de vakpers als vanuit de samenleving. Op een gegeven moment ga je om. Niet te snel overigens. Als hoogste rechter moet je ook niet van het ene op het andere jaar gaan wisselen. Het kan heel gemakkelijk zo zijn dat er al vrij snel na de beslissing van Tongzoen I in de strafkamer een meerderheid was die daar anders over dacht. We zijn er echter ook voor de stabiliteit van de samenleving. Dus ook al zou het zo geweest zijn dat er vrij kort na Tongzoen I een meerderheid was die vond dat het Tongzoen II moest worden, dan zouden we het toch niet zo snel veranderen. Het moet niet zo zijn dat de Hoge Raad vandaag A beslist en morgen B.'

In uw boek schrijft u dat de Hoge Raad ooit oordeelde dat een peepshow geldt als een toneelvoorstelling. Daarmee vielen peepshows onder het verlaagde belastingtarief van (destijds) 6 procent in plaats van 19 procent. Dit tot grote onvrede van de wetgever die daarna de wet wijzigde waardoor het verlaagde tarief niet langer voor peepshows gold.
'Dat mag de wetgever doen. Niemand heeft het laatste woord. Als de rechter zegt dat iets in strijd met de wet is, of als er ergens onvoldoende basis in de wet voor is, dan is de wetgever vrij om dat anders of beter te regelen. Als er vervolgens

weer een zaak komt, dan beoordelen wij of het conform die nieuwe wetgeving is. We mogen de wet niet aan de Grondwet toetsen, maar wel aan het internationale recht. Daardoor is de wetgever ook gebonden. Als er een bepaling in een internationaal verdrag zou zijn die zegt dat peepshows cultuur zijn, dan kan de wetgever dat niet veranderen. In dat geval moet de wetgever met zijn partners van dat verdrag om de tafel gaan zitten. Dat duurt lang om daar iets te veranderen. Dat geldt ook voor de hennepverkoop. De minister loopt hier tegen internationale verdragen aan. In het verdrag staat de eis dat je de hennepverkoop tegen moet gaan. Je kunt uit dat verdrag stappen, maar dan mis je de andere voordelen van het verdrag, of je kunt met je verdragspartners om tafel gaan zitten.'

De Hoge Raad dient ook rekening te houden met uitspraken van het Europees Hof in Straatsburg en het Europees Hof van Justitie in Luxemburg. Zijn er zaken waarvan u denkt dat deze hoven ernaast zitten?
'De dubbele vervolging, het *ne bis in idem*-beginsel. Daar vind ik dat zowel het hof in Straatsburg als dat in Luxemburg zich te strak opstellen. Om een simpel voorbeeld te geven. Een taxichauffeur rijdt zonder vergunning en hij rijdt iemand dood. In Nederland hebben we op enig moment gezegd dat ook al ben je voor het rijden zonder vergunning vervolgd, dan vinden we het een ander feit dat je ook iemand hebt doodgereden, ook al vielen deze twee feiten in de tijd samen. Volgens Luxemburg en Straatsburg lijkt het rijden zonder vergunning de vervolging voor het doodrijden van iemand te blokkeren. Dan kan het gebeuren dat elk van beide feiten bij een andere officier van justitie terecht is gekomen. Stel dat iemand eerst een transactie aangeboden heeft gekregen wegens het rijden zonder vergunning, dan zou ook het andere feit daarmee zijn afgedaan. Dat gaat er bij ons niet in. Dat is maar een klein voorbeeld. In de meeste gevallen moet je je bij het oordeel van Luxemburg en Straatsburg neerleggen, omdat we dit nu eenmaal zo hebben afgesproken.' ◆

TANJA JADNANANSING (PVDA)

MOTIE

BURGERSCHAP

Het onderwijs moet jongeren voor de arbeidsmarkt kwalificeren en hen op hun functioneren in de samenleving voorbereiden. Dat functioneren in de samenleving betekent dat je weet hoe de maatschappij in elkaar steekt, wat je eraan zou willen veranderen en of die veranderingen van de overheid, van maatschappelijke organisaties of van individuen moeten en kunnen komen. Ik noem dat burgerschapsvorming en vind dit ontzettend belangrijk.

Die burgerschapsvorming kan in het beroepsonderwijs nog inspirerender worden gebracht. Ik vind het in dit verband niet zo hard nodig dat jongeren weten of Nederland juryrechtspraak kent, of wat nu de precieze taak van de Raad van State is. Waar het om moet gaan is vorming van jongeren opdat zij in hun latere leven een eigen rol als burger kunnen spelen in de samenleving en ook eigen verantwoordelijkheid nemen waar dit gepast is. Er is in dit mooie Nederland nu zoveel aan de hand. Daar moeten wij ook in het beroepsonderwijs over praten om zo de verbinding met elkaar te bewerkstelligen.

Daarom heb ik in de Kamer de onderstaande motie ingediend. Op 11 november 2014 heeft een Kamermeerderheid deze ook aangenomen. Ik nodig alle docenten die hierover willen denken en doen graag uit voor een gesprek.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

van mening dat het wenselijk en noodzakelijk is om lastige thema's zoals radicalisering, democratische waarden, geloof en racisme in de klas bespreekbaar te maken en dat vooral in het beroepsonderwijs het gesprek over deze thema's te weinig wordt gevoerd;

constaterende dat de Onderwijsraad stelt dat burgerschapsvorming voor scholen een complexe opgave voor scholen blijkt, wetgeving onduidelijk is en er weinig effectieve methoden zijn;

van mening dat juist binnen het kader van burgerschapsvorming moeilijke thema's bespreekbaar moeten worden gemaakt en op een goede en zorgvuldige manier moeten worden besproken;

verzoekt de regering om, bij de herziening van de kwalificatiedossiers extra goed toe te zien op de eisen aan burgerschap en in een goede samenwerking met veldpartijen ervoor te zorgen dat er samenwerking en uitwisseling ontstaat op het gebied van materialen en methoden om burgerschapsvorming onderdeel van het onderwijs te maken, bijvoorbeeld door het opzetten van een (online) platform;

verzoekt de regering tevens om, hierbij nadrukkelijk aandacht te besteden aan burgerschapsvorming in het beroepsonderwijs en bij het vernieuwen van de curricula dit thema nadrukkelijk mee te nemen,

en gaat over tot de orde van de dag. ◆